

vždy bol (je?) špecifický, a to možno až do takej miery, že v určitých obdobiach je primeranejšie hovoriť skôr o literárnej „jednote“ ako o „vzťahoch“. Je to práve obdobie prvých decénií 19. storočia, kde sa táto literárna a kultúrna jednota medzi evanjelikmi nielen deklamovala, ale aj „žila“ a potom dlho aj prežívala. J. Kollár a P. J. Šafárik boli etnickí Slováci, ale československí vzdelanci, podobne ako predtým M. Bel a A. F. Kollár boli aj (najmä) uhorskými vzdelancami.

Sympatickou ambíciou M. Vojtecha je narúšanie šablón a stereotypov v slovenskom literárnohistorickom diskurze. Relativizuje dogmatické a skostnatené používanie pojmu klasicizmus a preferuje aj „systémové“ zavedenie a používanie kategórie „preromantizmus“, ktoré je v iných literatúrach bežné a štandardné, ale staršia generácia slovenských literárnych historikov (C. Kraus, E. Fordinálová) sa na to stále díva nedôverčivo a s dešpektom. V tejto nadväznosti ma trochu prekvapilo, že autor takmer programovo a dost' frekventovane používa zastaraný a výrazne ideologicky podmienený pojem „národné obrodienie“. V slovenskom kultúrnom kontexte pre obdobie 1780 – 1875 je celkom legitímne používanie „štandardných“ pojmov ako osvietenstvo – národné hnutie (história a kultúra) a klasicizmus – preromantizmus – romantizmus (estetika a literatúra).

Peter Káša

Cvrkal, Ivan – Pašteková, Soňa (ed.): *EUROPSKE LITERÁRNE AVANTGARDY 20. STOROČIA*. Bratislava : VEDA, 2005. 310 s.

Zborník *Európske literárne avantgardy 20. storočia* je výstupom z rovnomennej medzinárodnej vedeckej konferencie, ktorú usporiadal Ústav svetovej literatúry SAV v dňoch 28. – 30. septembra 1999 v Bratislave v rámci grantovej úlohy Dejiny európskych literatúr 20. storočia. Nadväzuje na výsledky podobnej konferencie *Problémy literárnych avantgárd* z r. 1965, orga-

nizovanej vtedajším Ústavom svetovej literatúry a jazykov SAV. Zatiaľ posledným podujatím na pôde SAV venovaným avantgardám bola konferencia *Krízy literárnych avantgárd*, ktorá sa uskutočnila v r. 2003. Príspevky boli publikované v časopise Ústavu svetovej literatúry *Slovak Review*.

Zborník je rozdelený do troch častí, ktoré, žiaľ, nie sú pomenované. Až po prečítaní úvodu Ivana Cvrkala či preštudovaní obsahu čitateľ získa predstavu, na základe akých kritérií došlo k zaradeniu jednotlivých štúdií do konkrétnej časti.

V prvej časti zborníka sa nachádzajú štúdie venované teoretickým otázkam vo výskume európskych avantgárd. P. Winczer podáva historický prehľad vedeckého záujmu o avantgardy a poukazuje na úlohu pojmu postmoderna, ktorý spochybnil princíp literárneho vývinu v chápaní avantgárd. Tiež sa snaží o nájdienie istých spoločných menovateľov jednotlivých avantgardných smerov, pričom ich vymedzuje negatívne, t. j. ako popretie pomyselného modelu poézie, ktorý sa v r. 1910 – 1930 pociťoval ako „prirodzený“. Na rozdiel od väčšiny predchádzajúcich pokusov o typologické vymedzenie avantgárd, ktoré sa opierali o nejakú dichotómiu, predkladá klasifikáciu, ktorá zohľadňuje rôzne aspekty a roviny literárneho diela. Podobne ako P. Winczer, aj V. Marčok sa vo svojom príspevku venuje analýze diskurzu o avantgardách. Prijíma epistemické východiská moderny, čo sa odráža aj v čiastočne skeptickom tóne, v ktorom sa príspevok nesie. Jeho genealogická diskurzívna analýza pojmu avantgarda a rôznych avantgardných „izmov“ je veľmi podnetná, lebo nabáda k väčšej pozornosti pri ich používaní. Marčok ukazuje, že niektorí účastníci debaty zdôrazňujú ontologický princíp a rôznorodosť jednotlivých pomerne dobre vymedzených smerov, iní zas sa snažia o univerzalizáciu pojmu avantgarda do takej miery, že zahrňuje všetky literárne formy daného obdobia. Porovnaniu predvojnovaj a povojnovaj avantgardy sa venuje T. Štrauss. Zatiaľ čo predvojnová avantgarda sa vyznačovala svojím zameraním na technológiu a racionalitu, uzav-

retosťou diela, absolútnou novosťou a programovým internacionalizmom, pre povojnovú je charakteristická „poetika všedného dňa“, otvorenosť diela, návrat do minulosti a vedomá regionalizácia. V. Bakoš sa vo svojom príspevku venuje vzťahu scientizmu a surrealizmu (nadrealizmu) v slovenskom prostredí. Ukazuje, ako obe koexistovali na základe demarkácie svojich kompetencií. Prvú časť zborníka uzatvára štúdia P. Koprdu o mieste surrealizmu v experimentalizme po druhej svetovej vojne. Venuje sa kultúrnej a teoretickej kampani spisovateľa a teoretika Elia Vittoriniho, ktorý poslanie literatúry po druhej svetovej vojne videl v úsilí udržať život založený na jednoduchých hodnotách, ako to robil neorealizmus a experimentujúca tvorba. Zmyslom literárnej tvorby podľa neho bolo vytvoriť kultúrne prostredie naplnené obrannými mechanizmami proti sociálnemu a psychickému utrpeniu.

Druhá časť zborníka sa zameriava na vývin národných literárnych avantgárd. H. Schmidt-Bergmann sa zaoberá vzťahom talianskeho futurizmu a nemeckého expresionizmu. Žiaľ, štúdia je v nemčine, čo je iste tak trochu na škodu vecí, keďže z germanistického hľadiska nejde o nejakú neznámu vec. Pre slovenského čitateľa by zjavne bola oveľa zaujímavejšia celá štúdia než len jej slovenské resumé. Nemeckému expresionizmu sa venuje vo svojom príspevku aj I. Cvrkal, konkrétne jeho filozofii a poetike v súvislosti so subjektom a svetom. Germanistickú trojicu štúdií uzatvára článok L. Šimona o nemeckom dadaizme. Surrealizmus vo francúzskej literatúre skúma Judit Karafiáth. Surrealistické hnutie vyniklo v tom, čo by sa dalo nazvať kultom seba samého. Príspevok (žiaľ, čitateľný len pre toho, kto vie po francúzsky) predstavuje kult tohto hnutia pomocou metód kultúrnej antropológie. Stredobodom záujmu V. Chomu sa stala vnútorná rozpornosť literárnych avantgárd, ktorú dokumentuje na vývine ruského futurizmu. Rozpor, ktorý má autor na mysli, spočíva medzi umeleckým novátorstvom a spoločenskou tendenčnosťou (pokrokovosťou). S. Pašteková zas skúma európske paralely ruského imażinizmu. Vidí ich v poetike švajčiarskeho dadaizmu, fran-

cúzskeho surrealizmu, českého poetizmu či slovenského nadrealizmu. Príspevok I. Dorovského ukazuje podobnosti a rozdiely v prejavoch literárnej avantgardy v balkánskych slovanských a neslovanských literatúrach. Zaujímavým je najmä zistenie, že zatiaľ čo v balkánskych a európskych literatúrach prekvtali a vyvíjali sa nové umelecké smery, grécka literatúra nimi ostala nedotknutá. Rôzne „izmy“ v gréckej literatúre nikdy nemali kreatívny charakter, ale boli len imitáciami bez hlbšieho filozofického základu. M. Dąbrowska-Partyka sa zaoberá porovnávaním štruktúry srbského a chorvátskeho národného mýtu, ktorý chápe ako imaginárium, čiže ako pomerne stálu štruktúru symbolických predstáv, fungujúcu v najširšom spoločenskom obeh. Expresionizmu je venovaných hneď niekoľko príspevkov: vo švédsko-fínskej oblasti je predmetom záujmu M. Gáborovej; jeho podnet pre slovenské prostredie skúma D. Pallová; J. Tesařová sa venuje expresionizmu v lotyšskej literatúre. Talianska avantgarda je zastúpená príspevkom F. Hrušku, ktorý sa venuje novej avantgarde po druhej svetovej vojne, a D. Donatiovej úvahou o filozofii diferencie a literárnych avantgardách talianskeho feminizmu. Blok uzatvára esej básnika I. Mojíka o nadčasovosti avantgardy vo forme surrealizmu.

Tretiu časť zborníka venovanú štúdiu jednotlivých autorov a diel otvára štúdia D. Kšicovej o premenách básnickej tvorby hlavného predstaviteľa tzv. mladších ruských symbolistov, Andreja Belého. Spoločenské šoky a trauma vojny ovplyvnili estetické vnímanie a následne boli vyjadrené v hľadaní nových výrazových možností. Túto tendenciu tvorby A. Belého možno nájsť aj u ostatných ruských a európskych avantgardných autorov. A. Smirnov sa zaoberá vzťahom medzi Puškinovou a Pasternakovou tvorbou, pričom jeho štúdia ukazuje, že avantgarda neznamená stále absolútny rozchod s tradíciou, ale aj nadväzovanie na domáce klasické vzory. K podobnému záveru dochádza aj D. Sabolová-Princic v štúdiu o Marinettiho prehodnotení Leopardiho diela, v ktorom Marinetti dokázal nájsť futuristické črty napriek tomu, že ho od neho delilo celé storočie. Poetika slovenskej

avantgardy sa stala námetom troch príspevkov: M. Bátorová sa venovala analýze experimentálneho románu J. C. Hronského Pisár Gráč, B. Zelinsky sa v nemčine napísanom príspevku zamerával na používanie obrazu v diele Rudolfa Fabryho vo vzťahu k Apollinairovi a Bretonovi; F. Štrauss sa pokúsil o definíciu rytmických parametrov nadrealistického verša. Obraz avantgardy v tretej časti zborníka dopĺňajú štúdie o tvorbe Georga Trakla a jeho vzťahu k expresionizmu (P. Kučera), o českom poetizme (M. Kubínová) a prvkoch ezoterickej tradície v poetickom diele Fernanda Pessoa (M. Petrovská).

P. Winczer vo svojej štúdií poznamenáva, že „... bádatelia sa spravidla na škodu veci uzatvárajú do rámca vlastnej národnej literatúry“ (s. 16). Je dobrým znakom, že mnohé príspevky v zborníku (najmä v jeho druhej časti) sa snažia ak nie priam o multilaterálne, tak aspoň o bilaterálne komparácie. Javí sa mi však na škodu veci, že mnohé príspevky ostali v cudzom jazyku (či už v nemčine, angličtine, francúzštine, taliančine, poľštine), lebo predsa len je určený v prvom rade slovenskému čitateľovi. Zborník je obsahovo i odborné kvalitný, pestrý a zaujímavý (predovšetkým tým, že odhaľuje zaujímavé filozofické a politické kontexty avantgardných úsilí). Samozrejme, nenárokujeme si úplnosť uchopenia takého zložitého fenoménu, akým je avantgardná literatúra prvej polovice 20. storočia; svojím záberom a rôznorodosťou prístupov však poskytuje dobrý základ, na ktorom sa dá stavať ďalší výskum, ktorý by sa odvážil o ucelenejšiu syntézu rozsiahleho materiálu.

Róbert Gáfrik

Šubrt, Jiří: *ŘÍMSKÁ LITERATURA*. Praha : OYKOYMENTH, 2005. 502 s.

Dva roky po vydání českého variantu *Dejín rímskej literatúry* z pera talianskeho bádateľa B. G. Conteho v pražskom vydavateľstve Koniasch Latin Press prinieslo iné pražské vydavateľstvo českému publiku monografické

spracovanie tej istej témy, tentoraz z dielne domáceho, českého autora. Keďže sme o rímskej literatúre v Conteho podaní referovali na stránkach Slovenskej literatúry (51/2004, č. 6, s. 487 – 489), nebude od veci všimnúť si aj publikáciu Jiřího Šubrt, vychádzajúcu v nezvyčajne krátkom časovom odstupe. To naznačuje, že autor ponúkne čitateľom trochu iný pohľad na túto problematiku a iný spôsob výkladu.

Celková štruktúra výkladu sa pridrža rovnakej periodizácie, ibaže Šubrt zhrňa obdobie republiky do jednej časti a nečlení túto epochu na tri osobitné fázy. Mizivý význam domácej slovesnosti ho oprávnil venovať minimálnu pozornosť nevýrazným zárodkom umeleckej literatúry v dávnom Ríme a charakterizovať rímsku literatúru ako svojím pôvodom prekladovú (s. 8). Napriek tomu nemožno tvrdiť, že by Šubrt spisbu tohto obdobia, zachovanú často iba v zlomkoch, priestorovo citeľne ukrátil. Aj Augustovej ére venuje úmernú pozornosť, pričom sa v tejto časti takisto sústreďuje na hlavné osobnosti poézie Vergília, Horátia, Ovidia, na ľúbostnú elégiu a dejepisectvo na čele s Liviom. Časti III a IV o literatúre včasného, resp. neskorého cisárstva nielenže získali trochu viac priestoru, ale autor posunul predel epoch až k nástupu cisára Diocletiana (r. 284), kým Conte si zvolil ako medzník – podľa mojej mienky menej presvedčivo – už nástup dynastie Severovcov (r. 193 po Kr.). Netreba však zabúdať, že vo vývine rímskej literatúry predstavujú sporné desaťročia beztak dosť neproduktívne obdobie.

O Šubrtovom rozvrhnutí látky sa dá povedať, že sa v ňom premieta súčasný zvýšený záujem o tzv. neskorú antiku. Sám autor však pokladá tento pojem za priveľmi vágny (s. 351) a preferuje termín „literatúra neskorého cisárstva“; zásadne odmieta tradičné označenia „poklasická epocha“ či „úpadkové obdobie“ ako paušálne devalvujúce nálepky. Priestor vymedzený napr. sv. Augustínovi (s. 370 – 377, 432 – 437), ale aj kapitola o historiografii a hagiografii ukazuje, že autor vníma toto obdobie ako celkom svojské, so špecifickými a pozoruhodnými hodnotami, nie iba ako tápavé intermezzo